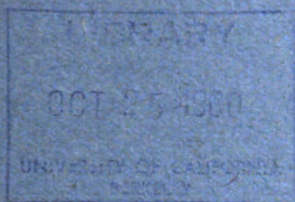


СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК



НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. X св. 3—6

[*Naš jezik*]

БЕОГРАД 1960

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>М. Стевановић</i> : Александар Белић	69
2. <i>М. С. Московљевић</i> : Сећање на једну дијалектолошку екскурзију с професором Белићем	81
3. <i>Др Хамдија Кайџић</i> : Боравак професора д-р Александра Белића у Херцеговини 1903 г.	84
4. <i>Ирена Грицкај</i> : Академски речници и њихови задаци	88
5. <i>Павле Ивић</i> : Почетак организованог рада на лингвистичкој географији код нас	101
6. <i>М. Стевановић</i> : О једном основном и неколика узредна проблема	108
7. <i>В. М. Мишовић</i> : О речима <i>глукоза - гликоза, валенца - валенија, суйсџанца - суйсџанија</i>	139
8. <i>Б. Милановић</i> : Заменички облик <i>свију</i> у савременом књижевном језику	143
9. <i>Милија Ситанић</i> : Квантитет завршног самогласника компаратива прилога	149
10. <i>Петар Ч. Сладојевић</i> : Квантитет завршног самогласника 3 л. мн. аориста и имперфекта	154
11. <i>Живојин Ситанојчић</i> : <i>Делићи</i> мишљење и слични изрази	156
12. <i>М. С. Лалевић</i> : О неким синтаксичким колебањима	165
13. <i>Берислав М. Николић</i> : Осврт на приповедачки стил Бранка Ђошића	171
14. <i>Језичке йоуке</i>	180

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник д-р МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора д-р Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА

БЕОГРАД

1960

Слог Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Космајска 28, Београд

ЗАМЕНИЧКИ ОБЛИК *СВИЈУ* У САВРЕМЕНОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

Као што се зна, општа или одређена придевска заменица за количину *сав* има у генитиву множине три облика: *свијех*, *свих* и *свију*. Новаковић, Маретић и Лескин наводе их у својим граматицима. Међутим новији граматичари не узимају више облик *свијех*, који припада само говорима јужних крајева, са ијекавском заменом „јата“, јер заменички падежни облици с таквом заменом тог гласа „у књижевном језику више не долазе“ (С. Живковић). Довољно је позвати се за то на граматике М. Стевановића и Брабеца-Храста-Живковића, које су у наше време најпотпуније и неоспорно најрепрезентативније. Код професора Стевановића стоји да се поред обичнога генитива множине *свих* врло често употребљава и облик *свију*, који је потврђен и примерима (III изд., стр. 171), а у другој граматици само су дата оба облика: *свију* и *свих* (II изд., стр. 92). Али се одавде види и то да се на ове облике не гледа подједнако. Јер док се у једном случају као главни књижевни облик сматра *свих*, у другом видимо да је на првом месту *свију*, што може значити да има изванредан приоритет у односу према облику *свих*, или ако не то а оно да су у употреби у најмању руку потпуно једнаки. А постоји затим и сасвим друкчије мишљење — да је један од ова два облика данас уопште некњижеван. Наиме, тако мисли професор М. Лалевћ о облику *свију*. Он је у овом часопису (књ. VIII св. 1—2) писао о језику Ђамила Сијарића у роману *Бихорци*, где је и нашао тај облик, за који вели да је некад био књижеван, али да више није, и зато је ту као архаичан „ускрснуо“ (стр. 44). — Кад је тако, онда се само по себи јавља питање: где је претстављена права и стварна вредност облика *свију* у нашем савременом књижевном језику? Настојао сам овде да одговорим на то питање.

Пре свега, овај облик некадашње двојине настао је, по Лескиновом мишљењу, аналошким путем: према генитиву

бројева *два* и *шри* (*двају*, *двју*, *шрију*)¹. А Ђ. Даничић у *Историји облика* износи да је *свију* на крају XV в. и у XVI веку долазило само „у слику“ [на пример: *вију* — *свију*], а да се тек после тога времена почело јављати и изван слика (стр. 191). У историјском речнику загребачке Југослаvensке академије, s. v. *сав*, има доста примера и са овим заменичким обликом. Међу писцима, који потичу углавном из западних крајева српскохрватске језичке територије а из чијих су рукописних и штампаних дела узимани примери, налазе се и врло позната књижевна имена. То су: стари хрватски чакавски песници М. Марулић и П. Хекторовић, босански писац М. Дивковић, славонски — М. А. Рельковић, Војвођанин Јован Рајић и др. Најзад је ту неколико примера из Вуковог језика и Вукових народних песама. Али то је већ материјал на коме је у прошлом веку заснован савремени књижевни језик. А да је у делима Вука Карацића и Ђуре Даничића и у народним умотворењима у Вуковом издању заступљен и облик *свију*, поред *свих* и *свијех*, показује нам Маретићева *Грамањика* и *Синтисика*, јер је она израђена на основу грађе њиховог језика. Уз то Маретић за облике *свим*, *свих* и *свију*, који немају гласовно обележје јужног одн. југозападног изговора, вели да су обични „у свих штокаваца“ (стр. 178—179). Треба нарочито истаћи да је за њега такво и *свију*. И обрађивач речи *сав* у Академијином *Рјечнику* такође наглашава да је „лик“ *свију* обичан у свим крајевима. Дијалектолози га не узимају у обзир кад описују поједине народне говоре, свакако зато што држе да има много општију употребу и да је то, што је још важније, особина и књижевног језика. Толико само о тој страни овог питања. Мени је стало да покажем како стоји са употребом облика *свију* код наших писаца после Вука. Наводим одмах примере за то:

- из *свију* груди (Б. Атанацковић, Цел. дела, 291);
- из очију *свију* сакупљених (Б. Јакшић, Цел. дела књ. II, 171); — од *свију* момака (Л. К. Лазаревић, Приповетке I, СКЗ, 69); — из тих *свију* узрока (С т. Новаковић, Васкрс државе српске, СКЗ, 9); — са *свију* страна (М. Глишић, Приповетке књ. I, СКЗ, 117); — директор *свију* пруга (Р. Домановић, Цел. дела књ. II, 356); — имена *свију* нас домаћина (Ј. Веселиновић, Слике из сеоског живота св. III, СКЗ, 22); — код *свију*

¹ A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache* (1914, стр. 371).

других заната (С т. С р е м а ц, Српска проза I, Београд 1955, 78); — од *свију* осталијех (С. М а т а в у љ, Српска проза I, Београд 1955, 185); — поврх *свију* (Б. С т а н к о в и ћ, Стари дани, СКЗ, 123); — са *свију* страна (П. К о ч и ћ, Цел. дела књ. I, 202); — са *свију* страна (И. Ћ и п и к о, Цел. дела књ. I, 35); — слаке *свију* чланова . . . (Б. Н у ш и ћ, Полатика, 12 јул 1959, 5); — отац *свију* оних . . . (М. М а р ј а н о в и ћ, Силвије С. Крањчевић, Пјесничка проза, XXVI, Загреб 1912); — да ти кажем *свију* (З в. Ш у б и ћ, Фазлића поток, Београд 1934, 31); — са *свију* страна (С т. Ј а к о в љ е в и ћ, Српска трилогија, Београд 1938, 210); — по лицима *свију* њих (Ј о в а н П о п о в и ћ, Истините легенде I, Београд 1955, 27); — крадом од *свију* (Б. Ћ о п и ћ, Дјечак прати змаја, Београд 1956, 190); — од *свију* нас (Ћ а м и л С и ј а р и ћ, Бихорци, Сарајево 1956, 204); — испред *свију* (В л а д а н Д е с н и ц а, Зимско љетовање, Београд 1957, 175); — од *свију* њих (П о л и т и к а, 2 април 1957); — на захтев *свију* (П о л и т и к а, 4 јан. 1960, 1); — на очиглед *свију* (Б о р б а, 2 нов. 1959, 8).

Овај се облик исто тако налази и у уметничким делима веза-нога слога. Ево неколико примера:

— Гробље ј' спомен доба *свију* (Ј. Ј о в а н о в и ћ З м а ј, Светли гробови); — Ми пјесме твоје и другога *свију* (А. Ш а н т и ћ, Претпразничко вече); — Хајте, људи, то се *свију* Срба тиче (В л а д. С т а н и м и р о в и ћ, Изгнаници, СКЗ, 104); — Наше две љубави пуне кобне моћи, | од *свију* скривене живе у свом стиду (Ј. Д у ч и ћ, Песме, Београд 1956, 111); — . . . не моћи живети . . . животом ћутања свих и *свију* гласова (С в е т. С т е ф а н о в и ћ, Границе, Београд 1928, 7); — Па слушај, моје срце, | гласове који допиру из низина | и са висина *свију*, | и предиди из звукова свих (В. Ж и в о ј и н о в и ћ (V. М а s s и - k a), Стихови СКЗ, 3); — Пођимо у шуме, | из *свију* врела | гледа по један месец жут (Д е с а н к а М а к с и м о в и ћ, Мирис земље, Београд 1955, 27).

Дакле, облик *свију* употребљавају многи истакнути писци све до наших дана, а налази се и у данашњој дневној штампи. Али ово није права слика стања те употребе, јер преглед примера ве показује у исто време и у којој мери тај облик живи у савреме-

ном књижевном језику за цело време његовог развитака. А тежиште питања је више у томе. У ту сврху ја сам л е т и м и ч н о прегледао у целини неколико књижевних дела. На једној су страни: приповетке Балскога *Под старим крововима* (СКЗ), роман Сањало М. П. Шапчанина (СКЗ), *Порушени идеали* Св. Ранковића (Цел. дела III) и *Писци и књиге VII* Ј. Скерлића; а на другој: *Зло њрољеће* Михаила Лалића, *Зимско љешовање* Владана Деснице, *Руке Ранка* Маринковића, *Корени Добрице Ћосића* и *Глуви баруи* Бранка Ћопића. Може се рећи да Балски, Шапчанин и Ранковић знају за облик *свију*: толико су код њих усамљени примери за други облик (*свих*); Скерлић већ употребљава подједнако и једно и друго. Међутим тако није код писца друге групе. У поменутих њиховим делима има доста потврда за облик *свих*, а наишао сам само на један пример за облик *свију*, у Десничином роману. Наравно, то не значи да тако мора бити и у другим делима ових писаца (видели смо, например, да је Ћопић на другом месту употребио облик *свију*, који сам нашао и у *Доживљајима Николејине Бурсаћа* (Сарајево, 1958, стр. 85): *Николетина је лубњао... радостан... што је јак, темељитији од свију*); нити је тако и код свих других писаца најновијега времена, што уосталом показују наведени примери. Али се тиме не добија много у односу између *свих* и *свију*.

Кад се све то има на уму, онда је закључак јасан: двојински облик заменице *сав* био је раније чест, чак врло чест, док је данас он доста редак; другим речима, старији писци су га далеко више употребљавали него што га употребљавају писци новији, а нарочито савремени. Па ипак, не може се никако казати да то више није књижевни облик. Зато што и сада има писаца, пореклом из разних крајева, који тај облик носе у свом језичком осећању, његова појава у писаном језику, ма колико била ретка, не претставља никакво „ускрснуће“, нити какву рехабилитацију, као што се то учинило професору Лалевићу. Његова је животна снага, истина, с временом постајала све слабија, али се никад није губила. С друге стране, ми знамо да општи фонд савременог књижевног језика чине језичке црте које се јављају код већине писаца од Вука до данас. А то су у исто време и црте нашег народног језика. Међу њима има своје место и облик *свију*. И кад професор Стевановић констатује да се врло често употребљава, он сигурно има

у виду такву целокупност његове употребе, коју нипошто не треба пренебрегавати.

Морам се осврнути и на оно што је Лалевић рекао о самој употреби облика *свију* у примеру који наводи („Он је уствари био *свију*“). Он сматра да је заменица *сав* узета у том „некњижевном“ облику зато што недостаје реч „коју треба одредити“; а кад би та реч била исказана, писац би тада употребио облик *свих*. И Лалевић затим изричито вели да је ту „диференцијални моменат играо улогу“. Зато је за њега овде *свију* „уместан“, „прикладан“ и „правилно употребљен“ облик, што такође потврђује да писац има развијено језичко осећање. Ја међутим мислим да ово *свију* није најсрећније реализовано. Оно је самостално употребљено у функцији посесивног генитива и чини саставни део предиката, а име појма који припада у реченици је субјекат претстављен личном заменицом трећег лица (о н — је био *свију*). Било би природније и обичније да је у непосредној вези с каквом именицом као управним синтагматским чланом, тим пре што би она била и именски део предиката, на чијем се месту, у овом примеру, осећа празнина; на пример — да је речено: он (= шаров) је био пас свију. Истина, и сâм генитив за припадање може то бити, али је тада изражен именицом која има и своју одредницу, а оно што припада означено је у субјекту готово увек појмовном, именичком речју (напр. „К њ и г е су *сијаријег браћа*“). Могло би се још рећи да у Сијарићевом примеру уз *свију* недостаје и заменички облик *њих*, којим би се и формално упућивало на одређена лица — на тројицу бихорских луталица, чији је пас био, иако тај недостатак најмање чини да се оваква неуобичајена употреба облика *свију* схвати као каква његова особеност. Међутим, све упућује на то да цела реченица, као исказ, претставља непосредан начин народског изражавања и да њој, таквој каква је, недостаје књижевна стилизација. А што се тиче облика *свију*, на његовом би месту тако исто стајало и *свих*. Јер се ти облици, *свих* и *свију*, синтаксички нигде не разилазе. Они су свуда, где год се јављају, међусобно заменииви. Да није тако, не би могло бити да многи сада употребљавају, у свим случајевима, искључиво облик *свих*. Облик *свију* не крије у себи ништа специфично. Он је само, и у говорном и у писаном књижевном језику, далеко потиснут уопштенom употребом облика *свих*, и тешко је отети се утиску да је већ увелико почео да застарева. Зато се нешто више налази код новијих песника, који тиме хоће каткад да освеже свој песнички

израз, а често им служи и за саме потребе стиха. На пример, код Лучића се у цитираној књизи песама употребљавају напореда оба облика, а то се уопште не може рећи и за његову прозу. У наведеним примерима видимо их и у истом стиху — један до другог („животом ћутања свих и свију гласова“) и у два суседна стиха. Нема сумње да ту треба рачунати и на стилски моменат.

После свега што је изнето јасно је да генитив множине *свију* ни по чему није некњижевни облик. Он се налази и у Правопису професора Б е л и ћ а, где је, у речничком делу, *з. в. сав*, дат међу заградама. А то значи да је за састављача правописног речника у књижевном језику д а н а с општи, нормативни облик *свих*, али да поред њега и *свију* има право на употребу. Тај облик још увек живи у народним говорима разних крајева, а јавља се, као што смо видели, и у језику савремених писаца. Зато и сада има силу правог дублета.

Б. Милановић